

İsa Sarıkaya

Dr. Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Bölümü
PhD Student, Marmara University, Institute of Social Sciences, Department of Basic Islamic Sciences
İstanbul/Turkey

isasarikaya3435@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6531-2185>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/Date Received: 09.06.2025

Kabul Tarihi/Date Accepted: 23.06.2025

Yayın Tarihi/Date Published: 30.06.2025

Yayın Sezonu/Publication Season: Haziran/June 2025

Atıf/Cite as: Sarıkaya, İsa. “Manisa Yazma Eser Kütüphanesi’nde Bulunan Osmanlıca Tecvid Bibliyografyası”. *Adıyaman İlahiyat Dergisi* 17 (2025), 84-113.

İntihal Taraması/Plagiarism Detection

Bu makale özel bir yazılımla taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.

This article was scanned with a special software and no plagiarism was detected.

Manisa Yazma Eser Kütüphanesi’nde Bulunan Osmanlıca Tecvid Bibliyografyası*

Öz

Bu çalışmada, Manisa Yazma Eser Kütüphanesi’nde bulunan tecvid ilmine dair Osmanlı Türkçesiyle yazılmış 16 adet mahtut eser ve bu eserlerin müellifleri tanıtılmıştır. Çalışmanın hacmini aşmamak adına kütüphanede yer alan matbu ve Arapça mahtut eserler, çalışmaya dâhil edilmemiştir. Araştırmının girişinde çalışmanın konusuna temel teşkil edecek bilgilerden sonra, tecvid ilmine dair bir bilgilendirme yapılmış; ardından çalışmanın amacı, yöntemi ve kaynakları ile ilgili detaylar verilmiştir. Devamında ise Manisa Yazma Eser Kütüphanesi’nde bulunan tecvid yazmalarından müellifleri bilinen tecvid eserleri, müellifleriyle beraber tanıtılmıştır. Bir sonraki başlıkta ise müellifi bilinmeyen tecvid eserlerinin tanıtımı yapılmış ve içerikleri hakkında genel bilgiler verilmiştir. Eserlerin sıralamaları, Türkçe alfabetik sıraya göre yapılmıştır. Eserler tanıtılırken kütüphanenin okuyucuya sunduğu bilgiler tabloda gösterilmiştir. Tabloda ve dipnotlarda yer yer kütüphanenin kataloglamada yaptığı hatalara değinilmiştir. Bu araştırmanın temel amacı, sekiz bin yüz elli

* Bu makale, 2019 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde, Dr. Öğretim üyesi Seyfullah Efe danışmanlığında, İsa Sarıkaya tarafından tamamlanmış olan “Manisa Yazma Eser Kütüphanesinde Bulunan Kırâat ve Tecvid Yazmaları (Tespit-Tasnif ve Değerlendirme)” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

dokuz adet yazma esere ev sahipliği yapan Manisa Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki, tecvid eserleri ile müelliflerini tanıtarak literatüre mütevazı bir katkı sunmaktır. Araştırmada öncelikle nitel araştırma yöntemlerinden betimsel yöntem kullanılarak fizikî özellikleri, istinsah bilgileri ve içerdiği konulara dair bilgiler sunulmuş; ardından yazma eserlerin içeriği üzerine belge analizi yöntemiyle değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân-ı Kerim Kıraati, Tecvid, Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, Osmanlıca Tecvid Bibliyografyası, Nüsha.

Ottoman Tajweed Bibliography in Manisa Manuscript Library **

Abstract

This study introduces the 16 manuscripts written in Ottoman Turkish on the science of tajweed in Manisa Manuscript Library and the authors of these works. In order not to exceed the volume of the study, the printed and Arabic-language works in the library are not included in the study. In the introduction of the study, after the information that will constitute the basis of the subject of the study, an information about the science of tajweed was given, and then details about the purpose, method and sources of the study were given. Subsequently, the tajweed manuscripts in Manisa Manuscript Library, whose authors are known, are introduced together with their authors. In the next section, the tajweed works with unknown authors are introduced and general information about their contents is given. The works are listed in Turkish alphabetical order. While introducing the works, the information provided by the library to the reader is shown in the table. In the table and footnotes, the errors made by the library in cataloging are mentioned. The main purpose of this study is to make a modest contribution to the literature by introducing the tajweed works and their authors in Manisa Manuscript Library, which houses eight thousand one hundred and fifty-nine manuscripts. In the study, firstly, the descriptive method, which is one of the qualitative research methods, was used to present information about the physical characteristics, the information about the manuscripts and the subjects they contain, and then evaluations were made on the content of the manuscripts with the document analysis method.

Keywords: Qur'an Recitation, Tajweed, Manisa Manuscript Library, Ottoman Tajweed Bibliography, Copy.

** This article is derived from the master's thesis titled "Qira'at and Tajwid Manuscripts in the Manisa Manuscript Library (Identification, Classification, and Evaluation)", which was completed by İsa Sarıkaya under the supervision of Dr. Seyfullah Efe in 2019 at Institute of Social Sciences, Dokuz Eylül University.

Giriş

İslâm kültür ve medeniyetinin günümüze aktarılmasında yazılı eserlerin katkısı büyük olmuştur. “Elle yazılan kitap” anlamına gelen yazma eserler,¹ yazıldığı dönemin bilimsel terakkisine ışık tutan değerli hazinelerdir. İslâm’da yazma eser geleneği ilk olarak, Hz. Peygamber’e indirilen Kur’ân vahyinin yazıya geçirilmesi ile başlamıştır.² Bundan sonra Hz. Peygamber, nazil olan ayetlerin yazımı ile birlikte kendi sözlerinin yazılmasına da izin vermiştir.³ Bu yazmalar, İslâmî yazma eser geleneğinin ilk örnekleri olmuştur.

Hz. Peygamber’in vefatından sonra İslâmî yazma eser geleneği; Hz. Ebu Bekir döneminde, Kur’ân’ın cem edilmesi;⁴ Hz. Osman döneminde de Mushaf’ın istinsah edilmesiyle devam etmiştir. İstinsah edilen nüshalardan biri Medine’de bırakılmış, diğer nüshalar da İslâm’ın önde gelen beldelerine gönderilmiştir.⁵ Başlangıcı bu şekilde olan İslâmî yazma eser geleneği, matbaa kullanımının yaygınlık kazandığı zamana kadar devam etmiştir.⁶

¹ Süleyman Mollaibrahimoğlu, *Yazma Eserler Terminolojisi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 17; Nurdoğan Türk, “Tire Necip Paşa Kütüphanesi’ndeki Tefsire Dair Yazma Eserler -I- (Necip Paşa Kısım)”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/5 (Mart 2014), 155.

² Hz. Peygamber, nübüvvetin ilk yıllarında –kendi sözlerinin ayetlerle karışır endişesiyle- sadece ayetlerin yazılmasını istemiştir. Geniş bilgi ve değerlendirmeler için Bk. Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, nşr. Şuayb el-Arnâvud ve Adil Mürşid, (Müessesetü’r-Risale, y.y., 2001), 17/149, 250-251, 443; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân Dârimî, *Süneni Dârimî*, nşr. Nebîl Haşim el-Ğammerî, (Beyrut: Dâru’l-Beşâir, 2013), 1/183; Müslim b. Haccac Ebu’l-Hasan el-Kuşeyrî en-Nisâbü’rî, *el-Müsnedü’s-Sahih*, nşr. Muhammed Fuat Abdalbaki, (Beyrut, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, ts.) “Zühed”, 72; Ahmet Yücel, *Hadis Tarihi*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 2011.), 23. ilk dönem yazılı metin için Ömer (r.a.)’ın Müslüman olmasına vesile olan, kardeşi Fâtıma’nın evinde bulunduğu ayetleri zikretmek mümkündür. Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, Çev. Salih Tuğ, (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 2003), 1/105-106; ilgili rivayetin değerlendirilmesine dair Bk. Muhammed Hamidullah, *Kur’ân’ı Kerim Tarihi*, Çev. Abdülaziz Hatip ve Mahmut Kanık, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2010), 40-41; Ziya Şen, *Kur’ân’ın Metinleşme Süreci*, (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014), 67-68.

³ Mennâu’l-Kattân, *Mebâhis fi Ulûmi’l-Kur’ân*, (Beyrut: Mektebetü’r-Risâle, 2016), 130-132. Muhsin Demirci, *Tefsirde Metodolojik Sorunlar*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2012), 44-48; Ömer Pakiş, *Kur’ân Tarihi*, (İstanbul, Kitâbî Yayınları, 2013), 138-140; Muhammed Abdülazim Zürkânî, *Menâhilü’l-İrfân fi Ulûmi’l-Kur’ân*, (b.y.: Matbaatü İsa el-Bâbî el-Halebî ve Şurakâhü, ts.) 1/369-370; Ahmet b. Mustafa Taşköprizâde, *Miftâhu’s-Seâde ve Misbâhu’s-Siyâde*, (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İmiyye, 1985), 2/6.

⁴ Zürkânî, *Menâhilü’l-İrfân fi Ulûmi’l-Kur’ân*, 1/369-370; Taşköprizâde, *Miftâhu’s-Seâde ve Misbâhu’s-Siyâde*, 2/6.

⁵ Zürkânî, *Menâhilü’l-İrfân fi Ulûmi’l-Kur’ân*, 1/30; Bu nüshaların günümüze ulaşıp ulaşmadığına dair farklı görüşler bulunmaktadır. Muhammed Hamidullah bu nüshaların, Topkapı’da, Taşkent’te ve Londra’da olduğunu kabul eder. Konuyla ilgili araştırmalar yapan Tayyar Altıkulaç ise bu nüshaların hiçbirinin günümüze ulaşmadığını söylemektedir. Bk. Hamidullah, *Kur’ân’ı Kerim Tarihi*, 94.

⁶ Kur’ân’ın Cem’i ve İstinsahı için Bk. Şaban Muhammed İsmail Osman, *Resmü’l-Mushaf ve Dabtühü*, (Kahire: Dâru’s-Selâm, 2001), 11-21; Mennâu’l-Kattân, *Mebâhis*, 132-136; Demirci, *Tefsirde Metodolojik Sorunlar*, 62-64; Mehmet Ali Sarı, *Kur’ân’ı Kerim’i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013), 98-99.

Selçuklu ve Osmanlı dönemleri, İslâmî ilimlerin gelişiminde önemli bir zaman dilimi olmuştur. Bu süreçte yazılan eserler ve yapılan ilmî faaliyetler, zirve noktasına ulaşmıştır. Osmanlı topraklarında inşa edilen kütüphaneler, bunun en bariz örneklerindendir. Osmanlı'da ilim merkezleri olarak kabul edilen İstanbul, Bursa, Halep, Konya vb. merkezlerde ilmî istinsah kültürü yaygınlık kazanmıştır. Osmanlı'da müellif, şârih ve muhaşşîlerin kaleme aldığı nadide çalışmalar, hattatların elleriyle adeta bir sanat eserine dönüşmüştür. Bu kültürel mirasımızın bir kısmı ne yazık ki günümüze ulaşmamıştır. Günümüze ulaşan eserlere gelince; bu eserler, özel kütüphanelerde, vakıflarda ve camilerde muhafaza altına alınmıştır. Bu eserler, Cumhuriyet'in ilanından sonra farklı illerde bulunan yazma eser kütüphanelerinde ve müzelerde kayıt altına alınmıştır.⁷ Kayıt altına alınan bu eserler çeşitli ilim dallarını muhtevidir. Bu ilim dallarından biri de tecvid ilmidir.

Tecvid kelimesi “c v d” (ج و د) kök fiilinden türetilmiş, tef'îl vezninde masdardır. Tecvid kelimesi sözlüklerde; güzelleştirmek, süslemek, bir işi güzel yapmak gibi anlamlara da gelir.⁸ Tecvid kelimesinin ilk kez Ali b. Ebî Tâlib, (r.a.) tarafından tertîl kelimesini açıklarken, “*Tertîl, harfleri tecvîd (güzel telaffuz) etmek ve durulacak yerleri bilmektir.*” ifadesiyle kullandığı kaydedilmiştir.⁹

Tecvid ilmi, Kur'ân kelimeleri ve harflerini konu edinen bir ilimdir. Bu ilim harflerin mahreç ve sıfatları ile ilgilendiği gibi, harflerin bir araya gelerek oluşturduğu kelimeleri ve bu kelimeler arasında meydana gelen durumları da inceler. Genel olarak tecvid ilmi, Kur'ân'ı Kerîm'in hatasız olarak okunmasını gaye edinir.¹⁰

Çalışmanın temel amacı, 8159 adet el yazması esere ev sahipliği yapan Manisa Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki, tecvid eserleri ile müelliflerini tanıtmaktır.

Bu çalışma yardımıyla Cumhuriyet öncesinde, Manisa ve çevresinde tecvid alanında kaleme alınan eserleri gün yüzüne çıkararak, sistemli bir kataloglama amaçlanmaktadır. Diğer taraftan, yazma eserlere ulaşma konusunda bir bilinç

⁷ Kültür ve Turizm bakanlığına bağlı olan bu kütüphaneler, Ankara, İstanbul ve Konya merkezlerine bağlı olup, toplamda 15 tanedir. Manisa Yazma Eser Kütüphanesi de bu kütüphanelerden biri olup, Konya bölge kütüphanesine bağlı olarak Manisa Şehzadeler ilçesi, Sakarya Mahallesi, 1103. Sk. No:4, 45020 numaralı adreste bulunmaktadır.

⁸ Muhammed b. Mükerrrem b. Ali Ebu'l-Fadl Cemâlüddîn İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, (Beyrut: Dâru Sâdir, 1993), 3/135-138; Muhammed b. Ebî Bekir b. Abdilkadir Râzî, *Muhtârû's-Sihâh*, nşr. Mahmut Hâtîr, (Beyrut: Mektebetü'l-Lübnan 1995), 63; Şemsüddin Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Yusuf b. Cezerî, *et-Temhîd fî İlmî't-Tecvîd*, nşr. Ali Hüseyin el-Bevvâb, (Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1985), 9; Şemsüddin Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Yusuf b. Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kirââtî'l-Aşr*, nşr. eş-Şeyh Zekerîya Umeyrât, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001) 1/167; Abdurrahman Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları (Tecvîd)*, (Bursa: Emin Yayınları, 2007), 77.

⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/166; İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd*, 48.

¹⁰ İsmail Karaçam, *Kur'ân'ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2014), 165-166.

oluşturup bu değerli miraslara sahip çıkmak ve Türkiye’de yazma eser çalışmalarına bir katkı sunmak da araştırmanın amaçları arasındadır.

Makalede Manisa Yazma Eser Kütüphanesi’ndeki tecvid ile ilgili eserler tanıtılacağı için öncelikle Manisa Yazma Eser Kütüphanesi’nin ve Türkiye Yazma Eserler Kurumu’nun kataloğundan bu sahaya giren eserlerin taraması yapılmıştır. Eser ve müellifleri üzerinden yapılan taramada toplam 50 adet tecvid eserine ulaşılmıştır. Çalışmanın hacmini aşmamak adına matbu olanlar ile dili Arapça olan tecvid eserleri çalışmaya dahil edilmemiştir. Makalede, tanıtılan eserler ve müelliflerle ilgili ilk geçtiği yerde kısa ve öz bilgiler verilmiştir. Araştırma esnasında, TÜ-YATOK’ta ve kütüphane kayıtlarında verilen bilgilerde zaman zaman bazı hataların olduğu görülmüştür. Tespit edilen bu hatalar, çalışmada düzeltilip dipnotta da gösterilmiştir.

Manisa Yazma Eser Kütüphanesi’ndeki eserleri çalışmamızın sebebi, tecvid literatürünün tanınmamış eserlerini okuyucuya sunmak ve ilmî çalışmalar yapan araştırmacılar için Manisa Yazma Eser Kütüphanesi’nin önemini vurgulamaktır. Bizden önceki müelliflerin eserlerini tanımak ve onlardan istifade etmek, çalışmalarımızın değerini artıracaktır. Bu gerçeklik bizlerin, uzmanı olduğumuz alandaki yazma eserleri de tanımamız gerektiğini salık vermektedir.

Araştırmada öncelikle nitel araştırma yöntemlerinden betimsel yöntem kullanılarak fizikî özellikleri, istinsah bilgileri ve içerdiği konulara dair bilgiler sunulmuş; ardından yazma eserlerin içeriği üzerine belge analizi yöntemiyle değerlendirilmeler yapılmıştır.

Kütüphanede tecvid ilmine dair kaleme alınmış mahtut eserler, müellifi belli olan ve olmayan olarak iki grupta taksim edilmiştir. Taksimden ardından eser ve müellifi, nüshanın fizikî özellikleri, eserin bilgi verici nitelikte olan giriş cümlesi, içeriği, yöntemi ve ferağ kaydı¹¹ verilmek suretiyle tanıtılmıştır. Manisa Yazma Eser Kütüphanesi’nde bulunan eserler, İl Halk ve Akhisar Zeynelzâde olmak üzere iki koleksiyonda tasnif edilmiştir. Bu çalışmada, katalog halindeki eserlerin fizikî özellikleri belirtilirken İl Halk bölümü için “Hk” kısaltması; Akhisar Zeynelzâde bölümü için de “Ak Ze” kısaltması kullanılmıştır. Manisa Yazma Eser Kütüphanesi’nde ikinci bir nüshası olan eserlerin bu nüshasının bilgileri ve fizikî özellikleri de tablo halinde tanıtılmıştır. Tablonun altında ise vakıf, temellük ve ferağ kaydı gibi bilgiler belirtilmiştir. Nüshanın birden fazla olması durumunda çalışılacak nüsha seçimi yaparken, sırasıyla; nüshanın müellif nüshası olması, istinsah tarihinin önce olması, yazısının daha okunaklı olması ve yazı hatalarının az olması gibi durumlar göz önünde bulundurulmuştur.

¹¹ Yazma eserlerin sonunda bulunan ve müellif adı, eserin yazıldığı yer, tarih, müstensih adı, istinsah tarihi, istinsah yeri vb. bilgilerin bulunduğu kısım. Detaylı bilgi için Bk. Mollaibrahimoğlu, *Yazma Eserler Terminolojisi*, 36.

Çalışmada, açıklanması gereken terimsel sözcükler için başvurulacak kaynaklar, öncelikle ilk dönem sözlükleri olmuştur. Çalışma, eser ve müellif tanıtımı olduğu için, tabakat ve terâcim kitapları da yararlanılan kaynaklar arasında yer almıştır. Eserler tanıtılırken okuyucular tarafından bilinmeyecek olan bazı kavramlar için açıklama yapmak üzere klasik kırâat ve tecvid eserleriyle birlikte sonraki ve daha yakın dönemlerde yazılmış tecvid eserlerinden de istifade edilmiştir.

1. Müellifleri Belli Olan Eserler

1.1. *İlm-i Kırâât*¹²

Eserin Müellifi:

Müellif risalenin ilk sayfasında mukaddimeden sonra kendisinden Antalya'lı Şeyh Ahmed olarak bahsetmektedir. Müellife dair yaptığımız kaynak taramalarında kendisine dair bir bilgi bulamadık.

Tablo 1: *İlm-i Kırâât* Adlı Eserin Fizikî Özellikleri:

Demirbaş No	45 Hk 7229	Satır Sayısı	15
Dili	Osmanlı Türkçesi	Cildi	
Kağıt Türü	Birleşik harf filigranlı, lekeli	Müstakil ise	Cilt:
Yazı Stili	Harekeli Nesih		Varak:
Yazım Tarzı	Mensur	Mecmuada ise	Risâle: 5
Ebad	205x150-150x75 mm		Varak: 36^b-43^b+1¹³

Eserin Başı:

الحمد لله الذى أنزل القرآن هاديا للأتنام وسببا للفوزيدار السلام وبين لنا فيه الأحكام وأوضح لنا فيه حجة الإسلام والصلوة والسلام على سيدنا محمد... أما بعد: فيقول العبد الضعيف الشيخ أحمد عصمه اللطيف الصمد الشاكر بمدينة انطالية صانه الحفيظ عن البلاء الجلية والخفية لما قرب ولدي الأعز تعلم تجويد القرآن...

Eserin İçeriği ve Metodu:

Nüshanın 1^a numaralı sayfasında Kur'an'dan bazı ayetler ve dua ifadeleri bulunmaktadır. Eser 36^b'de başlamaktadır. Müellif esere başladığı ilk cümlelerin sağ tarafında tecvidin tarifi ve konusuna dair açıklamalarda bulunmaktadır. Müellif bu risaleyi, Kur'an öğrenme yaşına gelen oğlu ve onun yaşıtı olan çocuklara tecvid öğretmek amacıyla yazdığını belirtir. Bundan sonra ise tecvid ilmine dair seçmece bazı konuları anlaşılır bir dille, başlıklar zikretmeksizin sırayla açıklar.

Risaledeki konuların sıralaması şu şekildedir: Hece harfleri, med harfleri, râ harfinin kalın ve ince okunduğu durumlar, harflerin mahreçleri,¹⁴ harflerin beş

¹² Eserin ismi Kırâat kelimesiyle belirtilmişse de eserin içeriği Tecvid ilmine dairdir.

¹³ Diyanet İslâm Ansiklopedisi'nde, yazma eserlerin sağ ve sol sayfalarını belirten "a" ve "b" harfleri üstte belirtildiği için bu çalışmada da aynı usul kullanılmıştır.

mahreçten çıktığını ve bu mahreçlerin de cevî,¹⁵ halk,¹⁶ lisan,¹⁷ şefeteyn¹⁸ ve hayşûm¹⁹ olduğundan bahseden müellif, yukarıda adı geçen başlıkları açıkladıktan sonra hangi harfin mahrecinin neresi oluşunu açıklayarak eseri tamamlar.

Müellif harflerin sıfatlarının tanıtımını lâzîmî ve ârîzî diye ikiye ayırarak yapar, harflerin sıfatlarını açıkladıktan sonra da med türleri ve idğam çeşitlerini açıklamakla eseri sonlandırır.

Eserin Sonu ve Ferağ Kaydı:

أكر تجويدك هر أنواعيله تفصيلن مراد إيدر سكوز بزم هدية الإخوان أولان رساله موزه مطالعه ومنظره أكیده سزه تماميله أكرنده وبونده خطابولنورسه تصحيح إیدی.

Risalenin sonunda ferağ kaydı bulunmamaktadır. Müellif, tecvide dair bundan önce *Hedyyetü'l-İhvân*²⁰ adında bir risale daha yazdığını ve isteyenlerin o risaleye de müracaat edebileceklerini, eğer bir hata bulurlarsa da düzeltmelerini istemektedir.

1.2. Risâle fi't-Tecvîd

Eserin Müellifi:

Müellif eserin başında kendi adından Mustafa b. Hacı olarak bahsetmektedir. Kütüphane kayıtlarında ise müellifin adı Mustafâ b. Alî olarak kayıtlıdır. Kaynak taramalarımızda müellife dair bilgi bulamadık.

Tablo 2: Risâle fi't-Tecvîd Adlı Eserin Fizikî Özellikleri:

Demirbaş No	45 Ak Ze 75	Satır Sayısı	15
Dili	Osmanlı Türkçesi	Cildi	
Kağıt Türü	Üzüm salkımı taç filigranlı	Müstakil ise	Cilt:
Yazı Stili	Nesih		Varak:
Yazım Tarzı	Mensur	Mecmuada ise	Risâle:8

¹⁴ Müellif bu kısmı bir bab başlığı altında ele almıştır. İbnü'l-Cezerî'ye göre harflerin mahreçleri on yedi adettir. Bk. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/158.

¹⁵ Ağız ve boğaz boşluğu demek olup, med harfleri olan ا-و-ي harflerinin çıkış bölgesidir. Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları (Tecvîd)*, 99.

¹⁶ Boğazdan çıkan harfler olup kendi içinde de üçe ayrılmaktadır. Demirhan Ünlü, *Kur'ân'ı Kerîm'in Tecvidi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2005), 57-58.

¹⁷ Toplamda on sekiz hece harfinin on farklı yerden çıktığı dil bölgesidir. Bk. Sıtkı Güllü, *Tecvîd İlmi ve Dersleri*, (İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2012), 98-120.

¹⁸ Toplamda iki mahreçten üç harfin çıktığı dudak bölgesidir. Daha geniş bilgi ve şematik bilgi için Bk. Ramazan Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018), 63-65.

¹⁹ Geniz boşluğu bölgesi olup, buradan ğunne sıfatlı olan ځ ve ځ harfleri çıkarılır. Bk. Saçaklızâde Muhammed b. Ebî Bekir el-Mer'âşî. *Cühdü'l-Mukıl*, nşr: Sâlim Kaddûr el-Hamed. (Ammân: Dâru'l-Ammâr, 2008), 121; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 93-95.

²⁰ Müellifin yukarıda tanıttığımız risalesini de bu eserini de kaynak taramalarımızda tespit edemedik.

Ebad	205x145-125x65 mm	Varak: 213 ^b -232 ^{b21}
-------------	-------------------	--

Eserin Başı:

الحمد لله الذى أنزل القرآن بالتجويد. وأمر من عباده قراءة القرآن بالتجويد. والصلوة على محمد الذى قرأ القرآن بالتجويد. وعلى آله وأصحابه الذين تعلموا القرآن بالتجويد. وبعد أن التجويد لازم القرآن وفي السعي إلى تحصيله رضاء الرحمن ولا يثاب بدون التجويد... فيقول العبد الفقير الحقير إلى رحمة ربه المنان مصطفى بن الحاجي²² كه خادم القرآن بشروع مخارج الحروف والصفات والألسان وغيره...

Eserin İçeriği ve Metodu:

Başta ve sonda Çili Zeynel b. Hacı Ali'ye ait 1200 (m. 1785) tarihli vakıf mühürleri bulunmaktadır. Müellif esere kısa bir mukaddime ile başlar. Müellif mukaddime Kur'ân'ı tecvidli okumanın gerekliliğinden bahsetmekte ve tecvidsiz okuyanların günah işlediklerini söylemektedir. Bu görüşüne delil getirmek kabilinden bir hadis zikretmektedir.²³ Müellif mukaddimeden hemen sonra, bu risaleyi insanları Kur'ân okurken hataya düşmekten koruma amacıyla kaleme aldığını belirtir. Ardından da eserinin insanlara faydalı olmasını diler.

Müellif tecvid ilmine dair açıklamalarına harflerin mahreçlerini, sıfatlarını ve hangi harfin hangi dişle alakalı olarak telaffuz edildiğini belirtmekle başlamaktadır. Bir sayfada boğaz ve ağızda bulunan mahreç yerlerini açıklayan müellif, yaklaşık bir buçuk sayfada da harflerin mahreçlerini ele alır. Bundan sonraki sekiz sayfada ise harflere arız olan sıfatları ve hangi harfin ne tür sıfatlara sahip olduğunu açıklamaktadır.

Müellif yukarıdaki bahsi geçen konuları açıklamasının ardından, sakın nûn harfinden sonra diğer harflerin gelmesiyle ortaya çıkan (idğam, ihfa, izhar vb.) tecvid kurallarını anlatmaya başlamış, ilk olarak izhâr'dan²⁴ bahsetmiştir.

Eserin Sonu ve Ferağ Kaydı:

الحمد لله رب العالمين على الإختتام وصلى الله على نبيه محمد وصحبه وآله الكرام تمت سنة 1134.

Eserin sonunda müstensih ismi ve istinsah yerine dair herhangi bir bilgi bulunmayıp; İstinsah tarihinin 1134 (m.1721) yılı olduğu belirtilmektedir.

²¹ Nüsha varakları tarafımızca yeniden numaralandırılmıştır.

²² Diğer nüshada burası 'مصطفى بن علي' olarak yazılıdır.

²³ Hadis olarak zikredilen ifade için Bk. Şemsüddin Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Yusuf b. Cezerî. *Müncidü'l-Mukriîn ve Mürşidü't-Tâlibîn*, (b.y.: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1999), 86.

²⁴ Kelime olarak ortaya çıkmak anlamına gelen izhar; ıstılahta sâkin nun'dan sonra -izhâr harfleri denilen- bazı harflerin gelmesi durumunda ortaya çıkan tecvid kuralına denir. Bk. Rahim Tuğral, *Ana Hatlarıyla Kur'ân Tecvidi*, (İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009), 46.

Tablo 3: Risâle fi't-Tecvîd Adlı Eserin Nüshaları:

Demirbaş No	45 Hk 7229	Satır Sayısı	15
Dili	Osmanlı Türkçesi	Cildi	
Kağıt Türü	Üzüm ve isim filigranlı	Müstakil ise	Cilt:
Yazı Stili	Bozuk nesih		Varak:
Yazım Tarzı	Mensur	Mecmuada ise	Risâle: 1
Ebad	213x150-145x95 mm		Varak: 1^b-8^b

Bu nüshada ferağ kaydı bulunmayıp, sondan da eksiktir. Ayrıca müellif adı bu nüshanın başında Mustafa b. Ali, dijital kayıtlarda da Muvakkit Mustafâ b. Alî Rûmî (öl. 979/1571) olarak kayıtlıdır. Eserde ya da kaynaklarda bu bilgiyi teyid edecek bir bilgi bulunamamıştır.

1.3. Risâle-i Tecvîd

Eserin Müellifi:

Eserin başlangıcından önceki sayfa olan 85^b numaralı sayfanın üst kısmında ve ferağ kaydında eserin Kurrâ Ömer Efendi tarafından yazıldığı belirtilmektedir. Ancak İbnü'l-Cezerî'nin *Mukaddime*'sinin şarihleri arasında kendisine rastlanmamaktadır.²⁵

Tablo 4: Risâle-i Tecvîd Adlı Eserin Fizikî Özellikleri:

Demirbaş No	45 Ak Ze 1483	Satır Sayısı	21
Dili	Osmanlı Türkçesi	Cildi	
Kağıt Türü	Kopça filigranlı	Müstakil ise	Cilt:
Yazı Stili	Nesih		Varak:
Yazım Tarzı	Mensur	Mecmuada ise	Risâle: 4
Ebad	220x145-150x80 mm		Varak: 88^b-103^{b26}

Eserin Başı:

الحمد لله صلى الله على نبيه ومصطفاه محمد وآله وصحبه ومقرئ القرآن مع محبه قرآن عظيم الشانده
ابلين كمسيه علم لازم أولان شئ ألتى مخارج حروفه علم صفات حروف علم حسن أداء إتقان تجويد وقف إبتدائه
معرفت مصاحف عثمانيه ده مرسوم أولان مقطوعات وموصلات وتاء تانيث معرفت نتكم محمد ابن الجزري
مقدمه سنده بيورر...

²⁵ Emrullah Yüksel, "Birgivi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 6/214-215.

²⁶ Nüshanın varak numaraları, tarafımızca yeniden tespit edilmiştir.

Eserin İçeriği ve Metodu:

Eser, müstakil bir tecvid risalesi görünümündedir. Ancak içeriğinden ve ferağ kaydından onun İbnü'l-Cezerî'nin *Mukaddime*'sinin şerhi olduğunu anlamaktayız.

Müellif risaleye kısa bir girişle başlamakta, bundan sonra da İbnü'l-Cezerî'nin *mukaddime*'sinden beyitleri delil getirerek tecvid ilminin öğrenilmesinin gerekliliğini ve tecvid eğitiminde ilk olarak öğrenilmesi gereken konulara değinmektedir. Müellifimize göre tecvid öğrenmeye başlayan kişi ilk olarak sırasıyla: Harflerin mahreçleri ve sıfatları, vakıf ve ibtida, Resm-i Osmânî'de bitişik ve ayrı yazılan kelimeler ve tâ-i te'nis gibi konuları öğrenmelidir.²⁷

Müellif yukarıdaki girişten sonra sahih kıraatte aranan üç şarta değinir. Müellif eserde önce başlık sonra da şiirden beyitler zikreder. Ardından da ilgili konuyu açıklar. Bununla birlikte kendi görüşlerini destekler mahiyette Sîbeveyh (öl. 180/796), Ferrâ (öl. 207/822) ve Halil b. Ahmed (öl. 175/791) gibi Arap dilinde otorite kabul edilen dilcilerin adlarını da kaynakları olarak zikreder.

Eserin Sonu ve Ferağ Kaydı:

وقد وقع إتمام تسويد تقرير مفهوم الجزري لعمر أفندى اختيار فرع²⁸... في قسطنطينية بمعرفة العبد الفقير إلى الله الهادي القدير محمد بن أحمد عفى عنهما الذنب الكبير.

Risalenin ferağ kaydından Muhammed b. Ahmed'in müstensih; İstanbul'da yaşayan Ömer Efendi'nin de müellif olduğunu öğrenmekteyiz.

1.4. Terceme-i Mukaddimetü'l-Cezeriyye

Eserin Müellifi:

Müellif Sûfîzâde diye meşhur olan Muhammed b. Ahmed Merzifonî'dir. Kıraat ilminde ve şiirde mahir olan müellifimiz, Edirne'nin Taşlık Camiinde hatiplik ve Edirne Sarayında da sultan hocalığı görevlerinde bulunmuştur. Şeyhu'l-kurrâ olan müellifimiz h. 1024 (m. 1615) yılında vefat etmiştir.²⁹ Eserleri, *Avâmil-i Bahr* ve manzum *Cezerî tercemesi*'dir.

²⁷ Arapça'da dişil kelimeler için kullanılan müenneslik tâ'sının yazılış şekilleriyle ilgi geniş bilgi için Bk. Kâsım b. Firruh b. Halef b. Ahmet el-Endelüsî er-Ruaynî eş-Şâtıbî, *Hırzû'l-Emânî ve Vechû't-Tehânî*, nşr. Muhammed Temîm ez-Zübî, (Medine: Dâru İbnî'l-Cezerî, 2013), 22; Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Muhammed b. Muhammed Ali Nüveyrî, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, nşr: Mecdî Muhammed Sürûr Bâsellûm, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009), 1/537-539.

²⁸ Burasını, yazısı silinmiş olması sebebiyle okuyamadık.

²⁹ Tarama yaptığımız kaynaklarda rastlamadığımız müellifin, Abdullah Akyüz'ün tezinde tanıttığı Sûfîzâde ile aynı kişi olması mümkün gözükmemektedir. Bk. Abdullah Akyüz, *Osmanlı Kıraat Âlimleri*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 99.

Tablo 5: Terceme-i Mukaddimetü'l-Cezeriyye Adlı Eserin Fizikî Özellikleri:

Demirbaş No	45 Ak Ze 594	Satır Sayısı	Karışık
Dili	Osmanlı Türkçesi	Cildi	
Kağıt Türü	Çapa filigranlı	Müstakil ise	Cilt:
Yazı Stili	Nesih		Varak:
Yazım Tarzı	Mensur	Mecmuada ise	Risâle: 4
Ebad	205x142-154x170 mm		Varak: 25^b-50^a

Eserin Başı:

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى. وبعد: بله سن كه شيخ جزيرتك نظمی بعض مبتدیلرك
إلتماسيله تركجيه تقريره شروع أولندی لكن آني أكلمق بعض مسائل آخر توقف أتدكجون أولاً بر مقدمه وضع
أولندی ودخی آنده أولان فنی أز اولب تالي يه كفايت إيدجك مقدارى أولمدغى أیجون شرح علي القارئ دن
وشاطبيه شرحی...

Eserin İçeriği ve Metodu:

Eserin ilk sayfasında Çili Zeynel b. Hacı Ali'ye ait 1212 (m.1797) tarihli vakıf mührü vardır.

Müellif eserin başında, tecvid öğrenmeye yeni başlayanlara kolaylık olması niyetiyle İbnü'l-Cezerî'nin *Mukaddime*'sine Türkçe bir mukaddime yazmak istediği için bu risaleyi kaleme aldığını belirtir. Ayrıca eserde İbnü'l-Cezerî'nin *Mukaddime* beyitlerinin tamamını değil de sadece giriş kısmını şerh etmiştir. Bu yönüyle eser tecvid ilmine giriş mahiyetindedir. Müellifin Cezerî *Mukaddime*'sine manzum bir şerh yaptığı bilinmektedir.³⁰ Müellif bu çalışmayla muhtemelen daha önce kaleme aldığı Türkçe manzumunu şerh etmiştir.

Müellif risalede, harflerin mahreç ve sıfatları, gunne ve lahn konularına değinmiştir. Eserin kaynakları Ali el-Kârî'nin *Mukaddime* şerhi, Ca'berî'nin *Şâtibiyye* şerhi, İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr* ve *Temhîd* adlı eserleridir.

Eserin Sonu ve Ferağ Kaydı:

قد تم الأوراق في وقت العصر في يوم الثالث من شهر رمضان في يوم الأحد غفر الله لكاتبه ولقارئه
ولناظره ولمن دعا كاتبه سوده مصطفي بن علي غفر الله لهما ولوالديهما ولجميع المؤمنين آمين يا رب العالمين.

Ferağ kaydından Mustafa b. Ali'nin bu nüshayı 1151 yılı 3 Ramazan'a denk gelen pazar günü ikinci vaktinde istinsah ettiğini öğrenmekteyiz.

³⁰ Akyüz, *Osmanlı Kırâat Âlimleri*, 60.

Tablo 6: Terceme-i Mukaddimetü'l-Cezeriyye Adlı Eserin Nüshaları:

Demirbaş No	45 Ak Ze 75	Satır Sayısı	15
Dili	Osmanlı Türkçesi	Cildi	
Kağıt Türü	Makas filigranlı	Müstakil ise	Cilt:
Yazı Stili	Arap-Nesih		Varak:
Yazım Tarzı	Mensur	Mecmuada ise	Risâle: 9
Ebad	205x145-140x73 mm		Varak: 235^b-258^a

1.5. Terceme-i Saçaklızâde³¹**Eserin Müellifi:**

Dijital ortamda müellif ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Eserin başında da müellife dair herhangi bir bilgiye yer verilmeden doğrudan esere başlanmaktadır. Müellifin Saçaklızâde lakabıyla meşhur olan Mehmed b. Ebî Bekir el-Mer'aşî olduğunu ferağ kaydından öğrenmekteyiz. Maraş'ta imamlık yapan Ebu Bekir Efendinin oğlu olup bu şehirde 1090/1679 yılında doğdu.³² İlköğrenimine Maraş'ta babasından aldığı eğitimle başladı. Müellifimiz daha sonra Hasan Maraşî, Dârendeli Hamza Efendi ve Tibyân Tefsiri'nin mütercimi Ayıntâbî Mehmed Efendi'den dersler aldı.³³ Ardından Şam'a giderek burada Abdülganî en-Nablusî'den tefsir, hadis ve tasavvuf alanlarında dersler aldı.³⁴ Ayrıca 941 yılında kendisinden Kâdiriyye ve Nakşibendiyye hilafeti aldı.³⁵ Daha sonra Maraş'a dönen Saçaklızâde, burada irşad, tedris ve telifle meşgul oldu. 1145/1732 yılında Maraş'ta vefat eden Saçaklızâde, Şeyh Adil mezarlığı'na defnedildi.³⁶ Müellifin kiraate dair eserleri şunlardır: *Tehzîbü'l-*

³¹ Eserin adı dijital ortamda “*Risâle fî İlmi't-Tecvid*” olarak kayıtlıdır. Ancak eserin ilk sayfasının üst kısmında, eser bizim belirttiğimiz şekilde isimlendirilmiştir.

³² Tahsin Özcan, “Saçaklızâde Mehmed Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2008), 35/368;

³³ Özcan, “Saçaklızâde Mehmed Efendi”, 35/368.

³⁴ Hayreddin b. Mahmud b. Muhammed b. Ali b. Fâris ez-Ziriklî, *el-E'lâm Kâmûsü Terâcîm*, (b.y.: Dâru'l-İlm, 2002), 6/60.

³⁵ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, (İstanbul: Matbâyî Âmire, 1917), 1/325.

³⁶ Müellifin doğum tarihi gibi vefat yeri ve tarihi de ihtilaflıdır. Tahir Gören, müellifin vefat tarihini 1697 yılı Antep olarak kaydederken, bazı kaynaklar da yukarıda belirttiğimiz tarihi kabul etmektedir. Bk. M. Tahir Gören, *Kahramanmaraş Evliyalari*, (Ukde Kitaplığı, b.y., 2010), 43; Kehhâle ise müellifin vefat tarihini 1737 olduğunu kaydeder. Bk. Ömer b. Rıza b. Muhammed Râğıb b. Abdülganî Kehhâle, *Mu'cemü'l- Müellifin*, (Beyrut: Mektebetü'l-Müsenââ, ts.) 12/14.

*Kırâ'âtî'l-Aşr, Risâle fî Mehâricî'l-Hurûf, Cühdü'l-Mukıl, Beyânü Cühdî'l-Mukıl, Risâle fî Keyfiyyeti Edâi'd-Dâd.*³⁷

Tablo 7: Terceme-i Saçaklızâde Adlı Eserin Fizikî Özellikleri:

Demirbaş No	45 Ak Ze 1483	Satır Sayısı	19
Dili	Osmanlı Türkçesi	Cildi	
Kağıt Türü	Arma filigranlı	Müstakil ise	Cilt:
Yazı Stili	Nesih		Varak:
Yazım Tarzı	Mensur	Mecmuada ise	Risâle: 7
Ebad	220x145-150x75 mm		Varak: 104^b-122^a

Eserin Başı:

الحمد لله رب العالمين. والصلوة على محمد وآله أجمعين. وبعد فهذه رسالة في علم التجويد. مترجمة بالتركية مأخوذ مسائلها من كتب كثيرة. منها شرح علي القارئ لمنظومة الإمام ابن الجزري... شكر الله سعيهم بو رساله بر مقدمه وبر مقصد وبر خاتمه أوزرنه ترتيب أولنمشدر. أما مقدمه ده بش فصل واردر...

Eserin İçeriği ve Metodu:

Eserin birinci sayfasının üst kısmında, eserdeki yazım tarzına benzemeyen bir stilde ve kırmızı renkte, eserin Saçaklızâde'den bir tercüme olduğu yazılıdır. Eserin yazıldığı 1124 yılı, müellifin vefatından yaklaşık olarak 20-25 yıl kadar öncesidir. Bu durum, eserin Saçaklızâde'ye ait olduğunu ve onun tarafından yazıldığı ya da yazdırıldığını göstermektedir. Müellif hakkında bilgiler veren kaynaklara bakıldığında ise; Saçaklızâde'nin Türkçe bir tecvid eseri ya da 'Cühdü'l-Mukıl adlı Arapça eserinin Türkçe çevirisi bulunduğu dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Eserle ilgili kaynaklarda bilgi bulunmamakla birlikte, eserin içeriğini incelediğimizde, eser *Cühdü'l-Mukıl* ile büyük benzerlik göstermektedir. Eser bu yönüyle *Cühdü'l-Mukıl*'in Türkçe çevirisi ya da şerhi olabileceği gibi, içerik yönünden biraz farklı olması hasebiyle, müstakil bir Tecvid eseri olması da mümkün görünmektedir.

Eserin girişinde, birçok eserden istifade ederek telif ettiği bu eserde müellif, Tecvid ilmini ele alacağından bahsetmiştir. Müellif, kaynakları olarak: Ali el-Kârî'nin (öl. 1014/1605) *Mukaddime* şerhi, Çarperdî (öl. 746/1346), Ca'beri (öl. 732/1332) ve Ebû Şâme'nin (öl. 665/1267) *Şâtibiyye* şerhleri, Mekkî b. Ebî Talib'in (öl. 437/1045) *Kitâbü'r-Riâye*'si Celaleddin es-Suyûtî'nin (öl. 911/1505) *el-İtkân*ı,

³⁷ Müellifin diğer eserleri için Bk. Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1/326; İsmail b. Muhammed Emin b. Mîr Selim el-Bâbânî el-Bağdâdî *Hedîyyetü'l-Arifin Esmâü'l-Müellifin ve Asâru'l Musannifin*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.) 2/322; Özcan, "Saçaklızâde Mehmed Efendi", 35/368-370; Gören, *Kahramanmaraş Evliyalari*, 44.

İbnü'l-Cezerî'nin (öl. 833/1429) *et-Temhîd* ve *en-Neşr*'i ve son olarak Ebû Amr ed-Dânî'nin (öl. 444/1053) *et-Teysîr*'ini zikretmektedir.

Müellif kaynaklarını zikredip onlara övgü ve duada bulunduktan sonra bu risaleyi, “Mukaddime”, “Maksat” ve “Hâtime” olmak üzere üç ana başlıkta kaleme aldığını belirtir.

Mukaddimede beş fasıl bulunmaktadır. İlk fasıl tecvidin sözlük anlamı, kavramsal anlamı ve mahiyeti hakkındadır. İkinci fasılda lahn³⁸ olgusu üzerinde durulmaktadır. Üçüncü fasılda bu risalede ele alınan konuların hangi kıraat imamına göre açıklanacağı belirtilir. Dördüncü fasılda, harfleri telaffuz etmede, dışlerin etkisine dair açıklama yapılmaktadır. Beşinci fasıl mahreçlere dair bazı açıklamaları içerir.

İkinci bölüm olan “Maksat”, on bir bahis'ten müteşekkildir. Birinci bahis harflerin mahreçlerine dairdir, bu minvalde harfler için on yedi farklı mahreç açıklanmaktadır. İkinci bahis harflerin sıfatları hakkındadır. Burada açıklanan sıfatlar: hems, cehr, şiddet, rihvet, tevessut, kalkale, isti'lâ ve istifâle, itbâk ve infitah, tefhim ve terkik, safır, tekrîr, tefeşşî, istitâle, ğunne ve ihfâ sıfatlarıdır.³⁹

Müellif yukarıdaki başlıkları zikrettikten sonra fasıl adı altında yeni bir başlık açmakta ve bu başlık altında, (telaffuz bakımından) birbirlerine benzeyen dâd, tâ (ط) ve zâ (ظ) harflerinin telaffuz farklılıkları hakkında bilgiler vermiştir.⁴⁰ Müellif bu başlıktan sonra başka “Hâtime” başlığını zikretmemektedir. Bu durum da müellifin, eserin başında içerikle ilgili söylediği sözlerini nakzetmesine neden olmaktadır.

Eserin Sonu ve Ferağ Kaydı:

تم التبييض في سنة ألف ومئة وأربع وعشرين من الهجرة النبوية رحم الله مؤلفه وقارئه آمين. ساجقلى زاده.

Eser 1124 (1711) yılında Saçaklızâde tarafından yazılmış ya da yazdırılmıştır.

³⁸ Lahn, Kur'ân okamada hatalı okuyuş anlamına gelir. Yapılan hata büyüklüğüne göre iki kategoride değerlendirilir. Bu iki tür lahn, Lahn-ı Celi ve Lahn-ı Hafî şeklindedir. Bk. İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd*, 61-62; Saçaklızâde, *Cühdü'l-Mukîl*, 111-113.

³⁹ Sıfatlar için Bk. Tuğral, *Ana Hatlarıyla Kur'ân Tecvîdi*, 9-14.

⁴⁰ Yüzyıllardan beri tartışıla gelen dâd harfinin teleffuzuyla alakalı olarak, Saçaklızâde, bu harfin tâ ile zâ arası bir mahreçten çıkması gerektiğini, zâ harfine daha yakın olduğunu savunur. Detaylı bilgi için Bk. Remzi Ateşyürek, “Dâd Harfinin Okunuş Özelliği Muhammed Mer'aşî (Saçaklızâde)'nin Hayatı ve Eserleri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20-21, (2005), 249-250.

2. Müellifi Belli olmayan Eserler

2.1. Kavâid-i Kırâet-i Fâtîha

Tablo 8: Kavâid-i Kırâet-i Fâtîha Adlı Eserin Fizikî Özellikleri:

Demirbaş No	45 Hk 6176	Satır Sayısı	17
Dili	Osmanlı Türkçesi	Cildi	
Kağıt Türü	Filigranlı	Müstakil ise	Cilt:
Yazı Stili	Nesih		Varak:
Yazım Tarzı	Mensur	Mecmuada ise	Risâle: 2
Ebad	180x120-130x62 mm		Varak: 22^b-27^a

Eserin Başı:

قواعد قراءة فاتحه شريف بيانده در بلمك كركدركه ائمهء قراء سبعة رحمهم الله تعالى بيور مشلردر هر كم
سورهء فاتحهء أوقودقده ألى ىدى ىرده رعایت یدوب كوزده كوزده هر برني كندی مخرجندن ادا یدرسه فاتحهء
درست أوقمش أولور.

Eserin İçeriği ve Metodu:

Nüşanın zahriyesinde “Yenişehir muhacirlerinden Seyyid Efendinin kitabıdır.” Kaydı bulunmaktadır. Beş varaktan müteşekkil olan bu küçük risalede müellif, Fatiha suresinin okunuşuyla alakalı bilgiler vermektedir. Bu minvalde müellifin üzerinde durduğu tek konu, bir kelimenin son harfiyle bir sonraki kelimenin ilk harfi arasında meydana gelebilecek ses karışıklığıdır. Bu şekilde yapılan okuyuş hatalarının kişinin namazını bozacağını ve kişiyi günaha sevk edeceğini bildirir. Müellif söz konusu hataları, seçtiği bazı kelimeler üzerinde göstermektedir.

Örneğin “إِيَّاكَ” ibaresinde geçen “ك” kef harfini bir sonraki “تَسْتَعِينُ” kelimesindeki “ن” nun harfine yaklaştırıp, “ك” kef harfini “كَسْتَعِينُ” kenesteîn şeklinde söylenmemesi gerektiğini ifade ettikten sonra bu hatalı okuyuşları farklı sûrelerden örneklerle de zenginleştirmektedir.

Eserin Sonu ve Ferağ Kaydı:

تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب من يد أضعف العباد كوجك حافظ بن محمد السلاينكي في يوم
الثامن والعشرين في شهر جمادي الأول لسنة اثنا وتسعين ومائة وألف.

Nüşayı 1192 yılı Cemaziyelevvel ayının yirmi ikinci gününde Selanikli Küçük Hafız b. Muhammed istinsah etmiştir.

2.2. Kavâid-i Kur'ân

Tablo 9: Kavâ'id-i Kur'ân Adlı Eserin Fizikî Özellikleri:

Demirbaş No	45 Ak Ze 305	Satır Sayısı	11
Dili	Osmanlı Türkçesi	Cildi	
Kağıt Türü	Filigranlı	Müstakil ise	Cilt:
Yazı Stili	Nesih		Varak:
Yazım Tarzı	Mensur	Mecmuada ise	Risâle: 2
Ebad	212x150-150x95 mm		Varak: 83^b-108^a

Eserin Başı:

قواعد قرآن طريق تجويدده نجه حاذقار معلق عبارلرله سويلمشلردر أما بو دعاگوي دخي دللك آسان
لفظله تركي دلنجه جمع ايليه مبتديلره آسان اولمغجون أون أوج فصل أوزه رنه إنشاءالله تعالى أولكي فصل بيان
أيلر إستعاذهء وبسملهء إكنجي فصل....

Eserin İçeriği ve Metodu:

Nüshanın 1^a numarasında Çili Zeynel b. Hacı Ali'ye ait 1212 (m. 1797) tarihli vakıf mührü vardır.

Eserin girişinde yazan bir bilgiden müellifin Duâgû olduğunu öğrenmekteyiz. 'Dua Okuyan'⁴¹ anlamına gelen Duâgû, müellifimizin ismi mi yahut lakabı mı yoksa mesleği mi olduğuna dair elimizde herhangi bir veri bulunmamaktadır. 18. Yüzyılda Osmanlı'da yaygınlık kazanan 'Duâgû'⁴² mesleğine mensup olmasından dolayı da kendisini böyle bir isimle isimlendirmiş olması mümkün gözükmektedir.

Kendisinden Duâgû diye bahseden müellif, tecvid ilminde uzman kişilerin tecvide dair pek çok eser yazdıklarını; kendisi ise öğrencilerin anlaması kolay olsun diye, anlaşılır bir üslup ve Türkçe olarak bu eseri kaleme aldığını belirtir. Eseri on üç başlıkta kaleme alan müellif, açıklamada bulunacağı konu başlıklarını da eserin girişinde tek tek sıralamıştır.

Konuları konuşma üslubuyla açıklayan müellif, eserin başında sıraladığı konuları, risalenin içinde karışık olarak ele almakta ve eserin girişinde belirttiği sıralamaya uymamaktadır.

⁴¹ Mehmet İpşirli, "Duâgû", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 9/541; Derya Karakaya, *Eskil/Karapınar Kazası Vakıf Eserleri*, (Konya: Çizgi Kitabevi, 2013), 40.

⁴² Başka bir vazife ile mükellef olmadığı halde, edeceği dualar karşılığında maaş alan kimse için kullanılan bu ifade, tespit edilebildiği kadarıyla 18. yüzyılın başlarından itibaren yaygınlık kazanmıştır. Daha geniş bilgi için Bk. İpşirli, "Duâgû", 9/541.

Eserin Sonu ve Ferağ Kaydı:

ويلهت ذلك كلمسندہ دخی أعرفده حفص إدغام إيدر إظهار أتماز وصلى الله على سيدنا محمد وآله أجمعين. تمت بعون الله وحسن التوفيق.

Eserin sonunda ferağ bilgisi bulunmamaktadır.

Eserin Nüshaları:**Tablo 10: *Kavâ'id-i Kur'ân* Adlı Eserin İkinci nüshası:⁴³**

Demirbaş No	45 Hk 7818	Satır Sayısı	9
Dili	Osmanlı Türkçesi	Cildi	
Kağıt Türü	Abadî	Müstakil ise	Cilt:
Yazı Stili	Nesih		Varak:
Yazım Tarzı	Mensur	Mecmuada ise	Risâle: 1
Ebad	165x125-125-80 mm		Varak: 1 ^b -43 ^a

2.3. *Kifâyetü'l-Mubsirîn***Tablo 11: *Kifâyetü'l-Mubsirîn* Adlı Eserin Fizikî Özellikleri:**

Demirbaş No	45 Ak Ze 594	Satır Sayısı	25
Dili	Osmanlı Türkçesi	Cildi	
Kağıt Türü	Üzüm salkımı taç filigranlı	Müstakil ise	Cilt:
Yazı Stili	Nesih		Varak:
Yazım Tarzı	Mensur	Mecmuada ise	Risâle: 6
Ebad	205x142-154x170 mm		Varak: 73 ^a -81 ^b

Eserin Başı:

الحمد لله على هدايته ونصلى على نبيه وصحابته وبعد: بو فقير كثير التقصير ساقا حرف ضاد حقنه إختصار أوزره بر رساله عربيه تسويد أيلمش إدم بو أسناده بر أخ عزيز لسان تركي أوزره تبيض أولمنه سنى إلتماس أتمكله مستعينا بالله تعالى إيضاح أوزره تبيض أيلوب كفاية المبصرين إسميله تسميه أيلدم...

Eserin İçeriği ve Metodu:

“Dâd” harfi hakkında daha önce Arapça bir eser yazdığını belirten müellif, bir arkadaşının isteği üzerine Arapça eserin aynısından bir tane de Türkçe yazdığını belirtir. Bu istek üzerine müellifin kaleme aldığı risale bu risaledir.

Müellif kendi devrindeki birçok bilginin, Dâd harfini “Tâ-i Mühmele” “ط” gibi okuduklarını, bazılarının da “Zâ-i Mu'ceme” “ظ” gibi okuduklarını belirtir. Kendisi ise her iki okuyuşun birbirinden farklı olduğunu ve birinin doğru diğerinin

⁴³ Bu eserin adı kütüphane kayıtlarında ‘*Risâle-i kırâât*’ olarak geçmektedir.

ise yanlış olduğunu söyler. Daha sonra ilim ehline doğruyu bulup ona uyması ve yanlıştan da uzak durması gerektiğini hatırlatan müellif, bu konuda yapılması gerekenin kıraat imamlarının sözlerine müracaat edilmesi olduğunu hatırlatır. Müellif bu açıklamalarının ardından “Dâd” harfi ile birlikte zikredilen diğer iki harf arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları açıklamaktadır.

Eserin Sonu ve Ferağ kaydı:

إمد بو خصوص دخى قضية لا أبا حسن لها قبيلىندندر لكن أهل بصيرت أولان ألبته إحتياطه راغب أولر والتوفيق من الله الكريم. تم.

Eserde ferağ kaydı bulunmamakta olup, eser yukarıdaki ifadelerle sona ermektedir.

2.4. Kitâbu't-Tecvîd

Tablo 12: Kitâbu't-Tecvîd Eserin Fizikî Özellikleri:

Demirbaş No	45 Ak Ze 594	Satır Sayısı	23
Dili	Osmanlı Türkçesi	Cildi	
Kağıt Türü	Üzüm salkımı taç filigranlı	Müstakil ise	Cilt:
Yazı Stili	Nesih		Varak:
Yazım Tarzı	Mensur	Mecmuada ise	Risâle: 3
Ebad	205x142-157x69 mm		Varak: 11^b-24^a

Eserin Başı:

الحمد لله الذي أمرنا بقراءة القرآن بالتجويد. ويسر لنا قراءته بالتجويد. والصلوة والسلام على محمد تعلم منه القرآن بالتجويد. وقرأ به وأصحابه بالتجويد. وعلى آله وأصحابه الذين تعلموا منه القرآن بالتجويد. بوندن صكر معلوم أوله كه تجويد قرآن أره وعورته فرضدر. زیرا حق تعالى بیورر "ورتل القرآن ترتیلا"⁴⁴

Eserin İçeriği ve Metodu:

Eserin, kütüphane kayıtlarında müellif ya da müstensih⁴⁵ adı olarak Şa'bân Efendî ismi geçmekte ancak eserin içerisinde bu isme ya da başka isme rastlanmamaktadır.

Kim olduğuna dair bilgi bulunmayan müellif, hamdele ve salvele kısmından sonra Kur'ân'ı tecvidle okumanın her erkek ve kadına farz olduğunu söylemekte-

⁴⁴ Kur'ân'ı, ağır ağır anlayarak oku. Müzzemmil, 73/4. Buradaki "ترتیل" kelimesi, sözlükte tutarlı uyumlu olmak manasındadır. Ayetteki kasıt da harflerin ağızdan uyumlu bir şekilde çıkmasını ifade eder. Bk. Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Râğib el-isfehânî, *el-Müfredât fî Ğaribi'l-Kur'ân*, (b.y.: Mektebetü Nezâr Mustafa el-Bâz, ts.), 249. Bu kelime ayrıca, bir şeyi sağlam ve güzel yapmak anlamlarına da gelir. Bk. Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. el-Ezherî el-Herevî, *Tehzîbü'l-Lüğâ*, nşr. Muhammed Avd Mur'ab, (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Türâsi'l-Arabî, 2001), 14/191.

⁴⁵ Böyle söylememizin sebebi, kütüphane kayıtlarında bazen yazar başlığı altında müstensih ismi kaydedilmiş olmasından dolayıdır.

dir. Müellif birkaç satırlık girişin ardından konu açıklamalarını “bahis” diye adlandırdığı başlıklar altında ele alır.

Eserin Sonu ve Ferağ Kaydı:

باب التكبير والضحى دن أشاغى سورة آخرنده تكبير كتورمك ستندر وسوره نك آخرني تكبيره أولشدرمق جائزدر ال أبتى ومسدى وحسدى أولشدرمسه أوليدر تم بعون الله.

Yukarıdaki ifadelerle sona eren eserde ferağ kaydı bulunmamaktadır.

Tablo 13: *Kitābu't-Tecvîd* Adlı Eserin Nüshaları:

Demirbaş No	45 Ak Ze 75	Satır Sayısı	13
Dili	Osmanlı Türkçesi	Cildi	
Kağıt Türü	Kopça filigranlı	Müstakil ise	Cilt:
Yazı Stili	Nesih		Varak:
Yazım Tarzı	Mensur	Mecmuada ise	Risâle: 3
Ebad	205x145-135x70 mm		Varak: 130 ^b -159 ^b

Dijital ortamda bu nüshadaki risale “Risâle-i Tecvîd” adıyla kayıtlıdır. Başta Çili Zeynel b. Hacı Ali’ye ait 1212 (m. 1797) tarihli vakıf mührü vardır. Dijital kayıtlarda müellif adı Şaban Efendî olarak kayıtlıdır ancak eserde müellife dair bir bilgi bulunmamaktadır. Eserin bitiminde Muhammed b. Osman ismi yazılı olup, bu kişinin de müellif ya da müstensih olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

2.5. *Kitābü Tecvîd fî Kelâmi Kur’âni’l-Mecîd*⁴⁶

Tablo 14: *Kitābü Tecvîd fî Kelâmi Kur’âni’l-Mecîd* Adlı Eserin Fizikî Özellikleri

Demirbaş No	45 Ak Ze 75	Satır Sayısı	11
Dili	Osmanlı Türkçesi	Cildi	
Kağıt Türü	Daire filigranlı	Müstakil ise	Cilt:
Yazı Stili	Nesih		Varak:
Yazım Tarzı	Mensur	Mecmuada ise	Risâle: 1
Ebad	205x145-130x75 mm		Varak: 1 ^b -101 ^b

Eserin Başı:

الحمد لله الذي أنزل عبده الكتاب ووعد من تلاه وعمل به جزيل الثواب أحمد حمد موقن بيوم الحساب... أما بعد: يعني اللهم واحداً بينته حمد إيدب شهادت أتدكمزذن صكره حق تعاليه كم بانه واحد لا ثاني له در... أعلم يعني بلک کم تجويد له أقمق فريضدر قرآني نتکم قرآنده کلور في قوله تعالي ورتل القرآن ترتيبلا. أي تجويد دمکدر ورتل أمردر...

⁴⁶ Eser adı ilk ser levhada yukarıda kaydettiğimiz gibidir. Ancak dijital kayıtlarda ‘*et-Tecrîd fî îrâbi Kelîmeti’t-Tevhîd*’ olarak kayıtlıdır.

Eserin İçeriği ve Metodu:

Nüşa yanağında, Tercüme-i Dürri Yetim ve Cezerî yazılıdır. Nüşanın zahriyesinde ve eserin ilk iki sayfasında ise Çili Zelnel b. Hacı Ali adına kayıtlı 1212 (m. 1797) tarihli vakıf mühürleri bulunmaktadır.

Esere hamdele ve salvele ile başlayan müellif, kendisi hakkında bilgi vermemektedir. Mukaddimenin bitiminde Müzzemmil suresinin 4. ayetini zikredip “ترتیل” kelimesinin manasının Kur’ân’ı tecvidli okumak olduğu üzerinde (yaklaşık beş varak) uzunca durmaktadır. Varak 5^b’de de “رب تال يلعنه القرآن”⁴⁷ ifadesini zikredip onun açıklamasına yer vermekte ve bu minvalde lahn-ı celî ve lahn-ı hafî kavramlarına değinmektedir.⁴⁸

Müellif lahn ile Kur’ân okumanın mahsurlarını söyledikten sonra 25^b numaralı sayfaya kadar Kur’ân’dan alıntılar yapıp, çeşitli örnekler vererek okuyuş ve telaffuz inceliklerine değinir. Eserin 25^a numaralı varağının alt kısmında kırmızı renkle “في مراتب التجويد” adıyla bir başlık yer almaktadır. Bu başlık altında, tenvin ve sakın nun ile alakalı olan tecvid kuralları,⁴⁹ med çeşitleri, kalın (Tağlîz ve Tefhim ile) okunan kelimeler (57^b), ince (terkik ile) okunan kelimeler (60^b), vakf (63^b), vasıl (78^a), revm (89^a), işmam, (89^b) ve son olarak da harflerin mahreçleri ve sıfatlarıyla ilgili (90^b) alt başlıklar zikredilmektedir. Daha sonra müellif mezkûr konuları, ilgili varaklarda detaylıca açıklamaktadır.

Yukarıda başlıklarını belirttiğimiz konuları, kıraat imamları arasındaki ihtilafları da göz önünde bulundurarak açıklayan müellif, daha sonra 101^a numaralı sayfada bu bilgilerin bir kişiye Kur’ân’ı hatasız okumada yeteceğini söyler.

Eserin Sonu ve Ferağ Kaydı:

تم الكتاب التجويد بعون الله الملك المجيد وعن يد أضعف العبيد أحمد بن مصطفى غفر الله له ولوالديه وأحسن إليهما وإليه ولسائر المسلمين أجمعين آمين يا رب العالمين... في أوائل شهر صفر في سنة 1079

Ferağ kaydında, müstensihin Ahmet b. Mustafa olduğu ve bu nüshayı 1079 (1667) safer ayında istinsah ettiği görülmektedir.

⁴⁷ İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-Mukriîn*, 86.

⁴⁸ Kavramlar için Bk. Ali b. Abdurrahman Huzeyfî, *et-Tecvîdü'l-Müeyesser*, (Medine: Mektebetü Melik Fahd el-Vatanî, 2012), 20-21;

⁴⁹ Müellif bu başlık altında, idğâm-ı bilâğünne ve mea'l-ğünne, izhar, ihfâ ve iklab konularını ele alır. (26^a)

2.6. Manzûmetü't-Tecvîd

Tablo 15: Manzûmetü't-Tecvîd Adlı Eserin Fizikî özellikleri:

Demirbaş No	45 Ak Ze 594	Satır Sayısı	11
Dili	Osmanlı Türkçesi	Cildi	
Kağıt Türü	Üzüm salkımı arma filigranlı	Müstakil ise	Cilt:
Yazı Stili	Nesih Kırmısı		Varak:
Yazım Tarzı	Manzum	Mecmuada ise	Risâle: 9
Ebad	205x142-140x60 mm		Varak: 133 ^a -135 ^b

Eserin Başı:

حمدله جمله ثنالر أول خدایه مستحق مؤمنینه جون وریدر أول خدا قرآن حق
هم صلاتیله سلام أولسون رسولہ بی طرف کم آنک نورندن ایردی عالمه جمله شرف

Eserin İçeriği ve Metodu:

İlk vараğın yarısına kadar ikili beyitler halinde yazılmış olan eserin yazım tarzı daha sonra mesnevi⁵⁰ şeklini almaktadır. Müellif eserde, surelere başlama usullerini işlemektedir.

Eserin Sonu ve Ferağ kaydı:

رحمت آتسون قارسینه قائلینه حق جلب
داخی رحمت آکا کلسون کم قلور علمه طلب
آمین یا رب العالمین. تمت.

Eserde ferağ kaydı bulunmamakta, müellif kendisine ve ilim öğrenmeye talip olan kişilere dua ederek esere son vermektedir.

2.7. Mehâricü'l-Hurûf

Tablo 16: Mehâricü'l-Hurûf Adlı Eserin Fizikî Özellikleri:

Demirbaş No	45 Ak Ze 75	Satır Sayısı	11
Dili	Osmanlı Türkçesi	Cildi	
Kağıt Türü	Daire filigranlı	Müstakil ise	Cilt:
Yazı Stili	Nesih		Varak:
Yazım Tarzı	Mensur	Mecmuada ise	Risâle: 2
Ebad	205x145-130x80 mm		Varak: 102 ^b -114 ^a

Eserin Başı:

فی بیان مخارج الحروف. مخارج حروفك أنواع أولکسی حلقدر یعنی بوغازدر إکینجسی لسان یعنی دلدر
أوجنجسی جوفدر یعنی أغزن یوقار جوقوریدر دردنجسی حیثومدر یعنی ککذرر بشنجسی شفتان یعنی
دودقلدر...

⁵⁰ Fars, Türk ve Urdu edebiyatlarında birbiriyle kafiyeli ikişerli mısralardan oluşan nazım şekli. Bk. Mustafa Çiçekler, “Mesnevi” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınlar, 2004), 29/320-321.

Eserin İçeriği ve Metodu:

Eserde mukaddime bulunmaksızın doğrudan başlık belirtilerek konuya başlanmaktadır. Müellif eserde üç konuyu ele almaktadır. Birinci konu harflerin mahreçleridir. Bu başlık altında müellif, temel mahreçler olan halk, lisan, cevî, hayşûm ve şefeteyn gibi harflerin çıkış yerlerini ve bu mahreçlerle irtibatlı olan harfleri anlatmaktadır.

Müellifin üzerinde durduğu ikinci konu ise harflerin sıfatlarıdır. Bu bölümde müellif hece harfleriyle bağlantılı olan cehr, hems, rihvet, şiddet vb. 13 lâzımî⁵¹ sıfatı ele almaktadır. Sıfatlarla irtibatlı bulunan harfleri belirttikten sonra müellif hece harflerini sırasıyla yazmış ve bu harflere lazım gelen sıfatları sıralamıştır.

Üçüncü başlık altında vakf konusunu ele alan müellif, vakf-ı tâm, vakf-ı kâfi, vakf-ı hasen, vakf-ı kabîh gibi alt başlıklar altında konuyu ele almaktadır. Müellif ayrıca vakf anlamı taşıyan harfler hakkında da bilgi vererek eseri bitirmektedir.

Eserin Sonu ve Ferağ Kaydı:

تمت بعون الله الملك الوهاب أحمد بن مصطفى غفر الله له ولوالديه وأحسن وأحسن إليهما وإليه. تمت سنة 1079.

Eserin istinsah tarihi 1079 (1667) yılı olup, müstensih adı olarak Ahmet b. Mustafa ismi bulunmaktadır.

2.8. Risâle-i Tecvîd

Tablo 17: Risâle-i Tecvîd Adlı Eserin Fizikî Özellikleri:

Demirbaş No	45 Ak Ze 75	Satır Sayısı	17
Dili	Osmanlı Türkçesi	Cildi	
Kağıt Türü	Üzüm salkımı taç filigranlı	Müstakil ise	Cilt:
Yazı Stili	Nesih		Varak:
Yazım Tarzı	Mensur	Mecmuada ise	Risâle: 7
Ebad	205x145-150x90 mm		Varak:199 ^b 211 ^b

Eserin Başı:

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله وأصحابه أجمعين. أما بعد أى طالب قراءة قرآن وآى راجئ مغفرت رحمان معلوم أوله كه ابتدا طالب قرآنه لازم أولن تجويد نه أدوكن ولحن جلي ولحن خفي نه دن عارض أولدوغن بلوب وأكلايب صكره قرآن قراءته مشغول أولق كركدر...

Eserin İçeriği ve Metodu:

Risalenin başında 1200 (m. 1785) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali'ye ait vakıf mührü bulunmaktadır. Müellif kısa bir mukaddimenin ardından esere başlamaktadır. Müellif eserde ilk olarak, tecvidi bilmenin ve Kur'ân okuma esnasında tecvid kurallarını uygulamanın gerekliliği üzerinde durmuştur.

⁵¹ Harflerin sıfatları, lâzımî ve ârizî olmak üzere ikiye ayrılır. Müellif bu bahiste sadece lâzımî sıfatlar üzerinde durmaktadır. Daha geniş bilgi için Bk. Tuğral, *Ana Hatlarıyla Kur'ân Tecvîdi*, 9-14.

Konu anlatımını başlık kullanmaksızın sürdüren müellif risalede, genel olarak tecvid konularını ele alacağını söylemekte ancak harflerin lâzımî sıfatları üzerinde durmaktadır. Müellif risalenin sonunda harflerin sıfatlarıyla alakalı daha geniş bilgi almak isteyenleri Ali b. Ğânim el-Makdisî (öl. 1004/1596)'nin *Buğyetü'l-Murtâd li-Tashîhi'd-Dâd* adlı eseri ile Birgivi'nin (öl. 981/1573) *Dürr-ü Yetim* adlı eserinin şerhine yönlendirmektedir.

Eserin Sonu ve Ferağ Kaydı:

شيخ علي بن غانم مقدسي بو مقامده غاية بيان أتدى بغية المرتاد لتصحيح الضاد نامنده رساله سنه نظر إيدہ سز مستحقانك تفصيلر در يتيم شرحندن أخذ إيدہ سن تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب. سنة 1134.

Ferağ kaydında müstensih ismi ve istinsah yeri gibi bilgiler bulunmazken, elimizdeki nüshanın 1134 (m.1721) yılında kaleme alındığını öğrenmekteyiz.

2.9. Tecvîdü'l-Kur'ân

Tablo 18: *Tecvîdü'l-Kur'ân* Adlı Eserin Fizikî Özellikleri:

Demirbaş No	45 Hk 6176	Satır Sayısı	17
Dili	Osmanlı Türkçesi	Cildi	
Kağıt Türü	Filigranlı	Müstakil ise	Cilt:
Yazı Stili	Nesih		Varak:
Yazım Tarzı	Mensur	Mecmuada ise	Risâle: 1
Ebad	180x120-130x65 mm		Varak: 1 ^b -21 ^b

Eserin Başı:

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله وصحبه أجمعين بعد ذلك أي طالب قراءة قرآن هر كمسيه نمازی صحیح أوالاجق قدر تجويد بلمك وأهلندن أوكرتنك فرض عيندر وشويله معلوم أولكه قرآن عظيم الشان تجويد أوله أوقونسه لحن أولور لحن أوله قرآن أوقيان ودكليان الله تعالى يه عاصي أولور...

Eserin İçeriği ve Metodu:

1^a'da Yenişehir Muhacirlerinden Seyyid Efendi adına temellük kaydı bulunmaktadır. Kısa bir hamdele ve salvele ile risaleye başlayan müellif ilk üç sayfada Kur'ân-ı Kerim'i tecvidli okumanın önemini açıklamaktadır. Bu açıklamalar esnasında sık sık ayet ve hadislerden örnekler vermektedir. Müellif konulara başlamadan önce son olarak, bu eseri ilim öğrenmeye yeni başlayan çocuklar için kolay bir üslupla ve Türkçe olarak kaleme aldığını ve bu eseri okuyup faydalanan kimselerden de kendisine dua etmelerini istediğini bildirmektedir.

Müellif risalede tecvid konularına dair bazı kavramları başlarda soru cevap şeklinde ele almış, daha sonra da bazen müstakil başlık adı zikrederek, bazen de isim zikretmeksizin “فصل” “fasl” başlığı altında konuları açıklamıştır.

Eserin Sonu ve Ferağ Kaydı:

آمين. وصلى الله على سيدنا محمد وآله أجمعين.

Ferağ kaydı bilgisi bulunmayan eser, dua ifadeleri ile son bulmaktadır.

2.10. Terceme-i Mukaddimetü'l-Cezeriyye**Tablo 19: Terceme-i Mukaddimetü'l-Cezeriyye Adlı Eserin Fizikî Özellikleri:**

Demirbaş No	45 Ak Ze 1483	Satır Sayısı	19
Dili	Osmanlı Türkçesi	Cildi	
Kağıt Türü	Arma filigranlı	Müstakil ise	Cilt:
Yazı Stili	Karışık		Varak:
Yazım Tarzı	Mensur	Mecmuada ise	Risâle: 3
Ebad	220x145-153x78 mm		Varak: 52 ^b -81 ^b

Eserin Başı:

يقول راجي عفو رب سامع محمد بن الجزري الشافعي. معناسي ديمك أولور رب سامعك عفوني رجا
إيدن كمسه أيدر أولكم محمد جزري أوغليدر. الحمد لله وصلى الله على نبيه ومصطفاه. حمد الله إجون ثابتدر
وصلوة اللّٰهك نبيسي ومصطفاسي أوزرنه أولسون ومحمد وآله وصحبه ومقرئ القرآن مع محبه يعني أول اللّٰهك
نبيسي ومصطفى سي محمدر ودخي صلوة محمدك آل وأصحابي وقرآن أوقدجيلر وقرآني سونلر أوزرنه أولسون.

Eserin İçeriği ve Metodu:

Eser isminden de anlaşılacağı üzere İbnü'l-Cezerî'nin tecvide dair kaleme aldığı *Mukaddime* adlı manzum eserinin Osmanlı Türkçesine çevirisidir. Eserin adı çeviri olmakla birlikte eser sadece tercümeden ibaret olmayıp, şerh özelliğine sahiptir.

Şârih eserde İbnü'l-Cezerî'nin *Mukaddime* beyitlerinden kesitler sunmakta, bunların çevirisiyle birlikte açıklamalar yapmaktadır. Eserin konu başlıkları sırasıyla, Harflerin mahreçleri, sıfatları ve tecvid bahsidir. Şârih tecvid başlığı altında tecvid ilminin öneminden ve öğrenilmesinin gerekliliğinden bahsetmektedir.⁵²

Müellif yukarıda belirttiğimiz üç başlıktan başka bir başlık açmamakta, bundan sonra sırayla beyitleri zikrederek açıklamaktadır. Nüshada beyitlerin üzeri kırmızı renkle çizilerek belirgin hale getirilmiştir.

Eserin Sonu ve Ferağ Kaydı:

قد وقع الفراغ من رسالة شريفة بعد العشاء في ليلة الجمعة في شهر محرم الحرام في يوم أربع وعشرين عن
يد العبد المجرم المحتاج إلى رحمة ربه العاني ابراهيم بن عوض ... في مدرسة السلطان سليمانية ... غفر الله له
ولسلطان سليمان خان غازي را ولها وشاه زماننا ولوالديه ولأستاذنا ولشركائنا ولأقرباء ولعلاقنا ولمشايخنا ولمسافرين

⁵² Nitekim İbnü'l-Cezerî de tecvid ilmiyle alakalı حتم لازم (farz-ı ayn) diyerek tecvid ilminin önemini vurgulamaktadır. Bk. Şemsüddin Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Yusuf b. Cezerî, *Manzûmetü'l-Mukaddimetü fî mâ Yecibü ale'l-Kâri-i en Ya'lemehû*, (b.y.: Dâru'l-Muğnî, 2001), 7.

ولجأورين في بحرك وبرك من أمة محمد أجمعين وسلام على المرسلين والحمد لله رب العالمين سنة اثنين وعشرين ومائة وألف 1122.

Eserin sonunda uzunca bir ferağ kaydı yer almaktadır. Eserin müstensihî İbrahim b. Avz'dır. Müstensih bu eserin istinsahını, 1122 (m. 1709) yılının Muharrem ayının yirmi dördüncü gününe denk gelen cuma gecesi yatsıdan sonra Süleymaniye medresesinde tamamlamıştır. Müstensih ferağ kaydını, Sultan Süleyman'a, kendisine, devrindeki padişaha ve bütün müminlere dua ederek bitirmektedir.

2.11. Vakfu'l-Kur'âni'l-Kerîm

Tablo 20: Vakfu'l-Kur'âni'l-Kerîm Adlı Eserin Fizikî Özellikleri:

Demirbaş No	45 Hk 369	Satır Sayısı	15
Dili	Osmanlı Türkçesi	Cildi	
Kağıt Türü	Üç ay filigranlı	Müstakil ise	Cilt: 1
Yazı Stili	Nesih		Varak: 1 ^b -60 ^a
Yazım Tarzı	Mensur	Mecmuada ise	Risâle:
Ebad	216x153-170x110 mm		Varak:

Eserin Başı:

الحمد لله حمدا يوفي نعمه ويجزي مزیده والصلوة والسلام على رسوله محمد عبده ونبيه وخير خلقه وصفیه ورضوانه على جميع الصحابة والتابعين وعلى محبهم إلى يوم الدين. بدان عزك الله في الدارين كه باسنه جیزی هر كم قران حواند و دانستن وقف وصل به آنك تفهم مهز متقن باوست وعلماء معاني وبيان إيدہ...

Eserin İçeriği ve Metodu:

Eserin zahriyesinde Osman Ağazâde Hacı Hüseyin b. Hacı Ahmed adına, Kütüphaneden çıkarılmamak üzere Muradiye Kütüphanesine vakıf kaydı ve mührü bulunmaktadır.

Müellif eserin girişinde Kur'ân okuyucusunun Kur'ân'daki vakf ve ibtidâ kullarına uymasının gerektiğinden bahsetmektedir. Müellif Kur'ân vakfları konusunda kendisinden önceki müelliflerin birçok kitap yazdığını ve Muhammed b. Tayfûr es-Secâvendî'nin⁵³ de Kur'ân'da tatbik bakımından beş temel vakıf kuralını ihdas ettiğini söyler.

Bu vakıf işaretleri: Alameti م harfi olan “lâzım”, alameti ط olan “mutlak”, alameti ج olan “caiz”, alameti ز olan “mücevvez”, alameti ص olan “murahhas” vakf işaretleridir.⁵⁴ Müellif ayrıca bu vakıf işaretlerine ek olarak, “daha önceki işaretle

⁵³ Secâvendî'nin vakıf işaretlerine dair açıklamalar için Bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. Tayfûr es-Secâvendî el-Gaznevî, *Kitâbü'l-Vakf ve'l-İbtidâ*, nşr. Muhsin Haşim Derviş, (Amman: Dâru'l-Menâhic, 2001), 104-105; Kenan Aklan, *Kıraat Farklılıklarının Vakf ve İbtidâya Etkisi (Secâvendî ve Üşmânî Örneği)* (Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2023), 42-50.

⁵⁴ Nüşhada ض harfi olarak yazılmış, muhtemelen müstensih hatasıdır. Çünkü Murahhas vakfının işareti ص harfidir. Bk. Tuğral, *Ana Hatlarıyla Kur'ân Tecvîdi*, 90; Ünlü, *Kur'ân'ı Kerîm'in Tecvidi*, 157.

aynı hükme tabidir” anlamına gelen ق işaretleri ve durmanın yanlış olduğu anlamına gelen لا işaretleri hakkında da bilgiler vermektedir.

Müellif bundan sonra 2^b-55^b varaklar arasında Fâtiha suresi ile Nâs suresi arasında, kendisi üzerinde vakıf yapılan kelimeleri remzleri ile birlikte zikretmektedir. 56^a’dan itibaren de Kur’ân’da geçen hizb,⁵⁵ cüz kavramlarını ve son olarak da vakf yapmanın yanlış olduğu yerlerle alakalı açıklamalar yapmaktadır.

Eserin Sonu ve Ferağ Kaydı:

ولم يكن داسه دخي وقف إيتسه آندن له كفوا أحد ديو باشلسه كافر أولور إحتراز إتمك كرك صحيح
كلامدر كشافدن جقمشندر.

Eserde ferağ kaydı bulunmamaktadır.

Sonuç

Kur’ân’ı Kerim’in kurallara uygun olarak okunması, tecvid ilminin konusu- nu teşkil etmektedir. Tecvid ilmi; harflerin mahreçleri, sıfatları, med çeşitleri ve sebepleri, idğam türleri, izhar, ihfa vb. hususları incelemektedir. İslâmın ilk yıllarındaki tedvin faaliyetlerinden günümüze kadar, tecvid ilmine dair pek çok eser yazılmıştır.

Bu çalışmamızla tecvid ilmine dair kaleme alınmış bazı yazma eserleri tanıtarak, bu ilmi esas alan çalışmalara katkı sunmayı amaçladık. Osmanlı dönemi ulemasının kaleme aldığı telif, şerh ve haşiye eserleri, elbette ki bu çalışmada tanıtilenlerle sınırlı değildir. Biz bu çalışmamızda Osmanlı döneminde önemli bir san- cak olan ve Manisa Yazma Eser Kütüphanesi’nde bulunan el yazması eserlerden tecvitle ilgili olan eserleri tanıtmaya çalıştık. Çalışmamız esnasında gördük ki, lisans bitirme, yüksek lisans ve doktora çalışmaları yapılarak gün yüzüne çıkarıl- cak birçok eser bulunmaktadır. Bu eserler, günümüz ilim dünyasında hak ettiği yeri bulabilirse, ülkemizdeki tecvid ve kıraat çalışmaları ivme kazanacak ve litera- türümüz zenginleşecektir.

Çalışmamızda, Manisa Yazma Eser Kütüphanesi’nde bulunan tecvid eserle- rini incelemekle, İslâm alimlerinin bu alanda ne kadar değerli eserlere imza attık- larını gözler önüne sermeye çalıştık. Bu çalışmamızla Ege bölgesinde yazma eser bakımından büyük mirasa sahip olan Manisa Yazma Eser Kütüphanesi’nin, araş- tırmacıları beklediğini ve ilmî önemi haiz eserler barındırdığını hatırlatmak ve göstermek istedik.

Çalışmamız kapsamına giren eserleri, öncelikle Kütüphanede bulunan de- mirbaş defterlerinden ve kütüphanenin okuma salonunda bulunan bilgisayarlar-

⁵⁵ Sözlükte, cüz, bölüm, dua gibi anlamlara gelen hizb, kıraât ve tecvid ıstılahında, Kur’ân’ı Kerim’deki her beş sayfadan oluşan bölümlere denir. Kur’ân’ı Kerim’de toplam yüz yirmi adet hizb bulunmaktadır. Bk. Karaçam, K.K. *Okunma Kâideleri*, 448-449; Mehmet Emin Maşalı, “Mushaf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 31/245.

dan “kırâat” ve “Tecvid” kelimeleri ile bu kelimelerin türevleri üzerinden tarama yaparak tespit ettik. Eserlerin tablo halindeki fizikî bilgilerini ise Türkiye Yazma Eserler Kurumu’nun sitesinde bulunan kayıtlardan aldık. Eser isimleri kütüphane ve Türkiye Yazma Eserler Kurumu kayıtlarında hatalı kaydedilmişse bunları dipnotta belirttik. Ancak biz çalışmamızda eserlerin doğru isimlerini belirttik.

Yeni yapılacak ilmî çalışmalara yol gösterici olması ve yazılacak eserlere ilham kaynağı olması için yazma eserlerin gün yüzüne çıkarılması elzemdir. Biz çalışmamızın alanını tecvid eserleriyle sınırladık. Ancak kütüphane kataloglarını taradığımızda Manisa Yazma Eser Kütüphanesi’nin sadece tecvid alanında değil; kıraat, tefsir, fıkıh, kelam vb. farklı ilim dallarında da birçok esere ev sahipliği yaptığını gördük. Tecvid eserlerinde olduğu gibi diğer alanlara dair olan eserlerde de, müellifi belli olmayan ve ferağ kaydı bulunmayan pek çok eser mevcuttur. Kütüphanedeki kitapların çokluğu ve değeri hiç kuşkusuz Manisa’nın tarihteki ilmî zenginliğinin ve gelişmişliğinin en açık delilidir. Kütüphane raflarındaki bu değerli eserler, onları okuyup anlayıp gün yüzüne çıkaracak araştırmacıları beklemektedir.

Çıkar Çatışması/Conflict of Interest: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The author declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek/Grant Support: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça | References

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Müsned*. nşr. Şuayb el-Arnâvud ve Adil Mürşid. 50 Cilt. b.y.: Müessesetü'r-Risale, 2001.
- Aklan, Kenan. *Kıraat Farklılıklarının Vakf ve İbtidâya Etkisi (Secâvendî ve Üşmûnî Örneği)*. Ankara: İlahiyât Yayınları, 2023.
- Ateşyürek, Remzi. "Dad Harfinin Okunuş Özelliği Muhammed Mer'âşi (Saçaklızâde)'nin Hayatı ve Eserleri". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/20-21, (2005), 238-252.
- Bağdâdî, İsmail b. Muhammed Emin b. Mîr Selim el-Bâbânî. *Hedyyetü'l-Arifîn Esmaü'l-Müellifîn ve Asâru'l Musannifîn*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Bursalı Mehmet Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. 3 Cilt. İstanbul: Matbâyı Âmire, 1917.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'ân Okuma Esasları (Tecvîd)*. Bursa: Emin Yayınları, 2007.
- Çiçekler, Mustafa. "Mesnevi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/320-322. Ankara: TDV Yayınlar, 2004.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân. *Süneni Dârimî*. nşr. Nebîl Haşim el-Ğammerî. Beyrut: Dâru'l-Beşâir, 2013.
- Demirci, Muhsin. *Tefsirde Metodolojik Sorunlar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2012.
- el-İsfahânî, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Râğib. *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*. b.y.: Mektebetü Nezâr Mustafa el-Bâz, ts.
- ez-Ziriklî, Hayreddin b. Mahmud b. Muhammed b. Ali b. Fâris. *el-E'lâm Kâmûsü Terâcîm*. b.y.: Dâru'l-İlm, 2002.
- Gören, M. Tahir. *Kahramanmaraş Evliyalari*. b.y.: Ukde Kitaplığı, 2010.
- Gülle, Sıtkı. *Tecvîd İlmi ve Dersleri*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2012.
- Herevî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. el-Ezherî. *Tehzîbü'l-Lüğâ*. nşr. Muhammed Avd Mur'ab. 16 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2001.
- İbnü'l-Cezerî, Şemsüddin Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Yusuf. *et-Temhîd fî İlmi't-Tecvîd*. nşr. Ali Hüseyin el-Bevvâb. Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1985.
- İbnü'l-Cezerî, Şemsüddin Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Yusuf. *en-Neşr fî'l-Kırââtî'l-Aşr*. nşr. eş-Şeyh Zekeriya Umeyrât. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.

- İbnü'l-Cezerî, Şemsüddin Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Yusuf. *Münci-dü'l-Mukriîn ve Mürşidü't-Tâlibîn*. b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- İbnü'l-Cezerî, Şemsüddin Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Yusuf. *Manzûmetü'l-Mukaddimeti fîmâ Yecibü ale'l-Kâri-i en Ya'lemehû*. b.y.: Dâru'l-Muğnî, 2001.
- İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrerem b. Ali Ebu'l-Fadl Cemâlüddîn. *Lisanü'l-Arab*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1993.
- İpşirli, Mehmet. "Duâgû". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/541-542. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- Karaçam, İsmail. *Kur'ân'ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2014.
- Karakaya, Derya. *Eskil/Karapınar Kazası Vakıf Eserleri*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2013.
- Kehhâle, Ömer b. Rıza b. Muhammed Râğıb b. Abdülğânî. *Mu'cemü'l- Müellifin*. Beyrut: Mektebetü'l-Müsennâ, ts.
- Maşalı, Mehmet Emin. "Mushaf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/242-248. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- Mennâu'l-Kattân. *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Mektebetü'r-Risâle, 2016.
- Mollaibrahimoğlu Süleyman. *Yazma Eserler Terminolojisi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Basım, 2007.
- Muhammed Hamidullah. *İslâm Peygamberi*. Çev. Salih Tuğ. 2 Cilt. İstanbul: İrfan Yayıncılık, 2003.
- Muhammed Hamidullah. *Kur'ân'ı Kerim Tarihi*. Çev. Abdülaziz Hatip ve Mahmut Kanık. İstanbul: Beyan Yayınları, 2010.
- Müslim, Ebu'l-Hasan el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî. *el-Müsnedü's-Sahîh*. nşr. Muhammed Fuat Abdulbaki. Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Nüveyrî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Muhammed b. Muhammed Ali. *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fî'l-Kırâati'l-Aşr*. Nşr. Mecdî Muhammed Sürûr Bâsellûm. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.
- Osman, Şaban Muhammed İsmail. *Resmü'l-Mushaf ve Dabtühû*. Kahire: Dâru's-Selâm, 2001.
- Özcan, Tahsin. "Saçaklızâde Mehmed Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/368-370. Ankara: TDV Yayınları, 2008.
- Pakdil, Ramazan. *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018.
- Pakiş, Ömer. *Kur'ân Tarihi*. İstanbul: Kitâbî Yayınları, 2013.
- Râzî, Muhammed b. Ebî Bekir b. Abdilkadir. *Muhtârü's-Sihâh*. nşr. Mahmut Hâtır. Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1995.
- Saçaklızâde Muhammed b. Ebî Bekir el-Mer'aşî. *Cühdü'l-Mukıl*. Nşr. Sâlim Kaddûrî el-Hamed. Ammân: Dâru'l-Ammâr, 2008.

- Sarı, Mehmet Ali. *Kur'ân'ı Kerîm'i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013.
- Secâvendî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Tayfur el-Gaznevî. *Kitâbü'l-Vakf ve'l-İbtidâ*. nşr. Muhsin Haşim Derviş. Amman: Dâru'l-Menâhic, 2001.
- Şâtıbî, Kâsım b. Firruh b. Halef b. Ahmet el-Endelüsî er-Ruaynî. *Hırzû'l-Emânî ve Vechü't-Tehânî*. nşr. Muhammed Temîm ez-Zü'bî. Medine: Dâru İbni'l-Cezerî, 2013.
- Şen, Ziya. *Kur'ân'ın Metinleşme Süreci*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014.
- Taşköprizâde, Ahmet b. Mustafa. *Miftâhu's-Seâde ve Misbâhu's-Siyâde*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İmiyye, 1985.
- Tuğral, Rahim. *Ana Hatlarıyla Kur'ân Tecvidi*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009.
- Türk, Nurdoğan. "Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki Tefsire Dair Yazma Eserler -I- (Necip Paşa Kısım)". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/5 (Mart 2014), 154-172.
- Ünlü, Demirhan. *Kur'ân'ı Kerîm'in Tecvidi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- Yücel, Ahmet. *Hadis Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 2011.
- Yüksel, Emrullah. "Birgivî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/191-194. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- Zürkânî, Muhammed Abdülazim. *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. 6 Cilt. b.y.: Matbaatü İsa el-Bâbî el-Halebî ve Şurakâhü, ts.